

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

УДК 316.74:373.091(430=161.2)

DOI <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2023.98.1>

Б. Г. ГВОЗДЕЦЬКА

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та політології
імені професора В. Г. Скотного
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

М. С. КУЗНЕЦОВА

магістрантка факультету початкової освіти та мистецтва
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

ДОСВІД НАВЧАННЯ ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛЯРІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ НІМЕЧЧИНИ (НА ПРИКЛАДІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ «WESTSTADT-CAMPUS» М. ШВЕРІН, НІМЕЧЧИНА)

Освіта і виховання молодого покоління у сучасному, глобалізованому і мультикультурному світі набуває все більшої актуальності та стикається з новими викликами та труднощами. Стаття присвячена питанню освіти тимчасово переміщених школярів з України в умовах закордоння внаслідок повномасштабного воєнного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 р. У статті розглядається досвід навчання українських школярів у загальноосвітніх школах Німеччини на конкретному прикладі регіональної школи «Вестштадт-Кампус» м. Шверін, Німеччина. У статті детально розглядається особливість німецької середньої освіти, яка включає в себе широко диференційований комплекс різних типів шкіл, що мають на меті забезпечити оптимально можливий розвиток здібностей школярів із різними можливостями та освітніми потребами. Описано початок навчального процесу українських школярів в стінах німецької загальноосвітньої регіональної школи «Вестштадт-Кампус» в місті Шверіні, яка одна з перших шкіл в столиці федеральної землі Мекленбург-Передня Померанія розпочала прийом та навчання українських школярів. До основних труднощів, із якими

стикалися українські школярі на початку навчання у німецьких школах насамперед слід виділити такі як: високий мовний бар'єр, недостатня кількість вчителів німецької мови як іноземної, які одночасно володіли б українською або російською мовами, «маятникова міграція» учнів (ситуація коли учні покидали Німеччину і поверталися до України, а потім знову приїжджали до Німеччини і поновлювалися на навчання), низька навчальна мотивація учнів, неузгодженість планів української онлайн-школи і мовних занять регіональної школи «Вестштадт-Кампус» та загальний психологічний стан школярів. Дуже важливим питанням в результаті інтеграції у іноземне середовище є збереження національної ідентичності та формування національної свідомості українських школярів.

Ключові слова: шкільна система освіти Німеччини, тимчасово переміщені школярі з України, інтеграція, німецька мова.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день шкільна система Німеччини являє собою широко диференційований комплекс різних типів шкіл, які мають на меті забезпечити оптимально можливий розвиток здібностей школярів із різними можливостями та освітніми потребами. В наслідок повномасштабного воєнного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 р. велика кількість українських школярів опинилася за кордоном, у тому числі і в Німеччині. Інтеграція тимчасово переміщених школярів з України в складну систему загальноосвітніх шкіл Німеччини протікає насичено та не без перешкод з обох сторін. Однак, у цій новоявленій освітній парадигмі відкриваються і нові, цікаві та багатообіцяючі перспективи з точки зору освіти, що, в свою чергу, зумовлює безперечну актуальність даного дослідження.

Метою даного дослідження є систематизація реального досвіду навчання тимчасово переміщених школярів з України в реаліях загальноосвітніх шкіл Німеччини та прогнозування подальших перспектив розвитку освіти цих школярів.

Поставлену мету ми реалізували у наступних завданнях: проаналізували систему загальноосвітніх шкіл Німеччини; систематизували за допомогою спостереження досвід навчання тимчасово переміщених школярів з України у загальноосвітніх школах Німеччини на прикладі регіональної школи «Вестштадт-Кампус» м. Шверін; на основі систематизованого та проаналізованого досвіду навчання висунули припущення щодо можливих перспектив розвитку освіти тимчасово переміщених школярів з України за кордоном, зокрема в Німеччині.

Виклад основного матеріалу. Федеративна Республіка Німеччина поділяється на шістнадцять федеральних земель. На відміну від України, де організація шкільної системи визначається та адмініструється централізовано Міністерством освіти і науки України, освітній суверенітет у Німеччині входить до сфери відповідальності відповідних федеральних земель через федеральну державну структуру, закріплену в конституції [1]. Це означає, що

парламент кожної федеральної землі може ухвалювати власні закони про освіту та виконувати повноваження щодо освіти на основі цих законів. Таким чином, федералізм надає федеративним землям величезну автономію, але може спричинити певні труднощі в практичній реалізації. Дедалі важче стає підтримувати необхідну прозорість шкільної системи та приводити всі шістнадцять шкільних систем до спільного знаменника. Як і в кожній іншій країні, в Німеччині існує поділ на державні та приватні школи [4]. Однак, це не означає, що приватні школи користуються необмеженою автономією і є повністю незалежними. Приватні школи повинні базувати свої освітні концепції на державних вимогах, перш за все через порівнянність освітніх програм та документів про освіту [3].

Як і в багатьох інших країнах, в Німеччині діти починають навчання у віці 6–7 років у початковій школі. Вони відвідують початкову школу до 4-го класу, а потім мають можливість відвідувати одну із середніх шкіл. Після початкової школи діти відбираються до середніх шкіл відповідно до їхніх здібностей: гімназія (Gymnasium), реальна школа (Realschule), регіональна школа (Regionalschule), основна школа (Hauptschule), школа для дітей з особливими потребами (Förderschule) [4]. Основна ідея цього поділу полягає в оптимальній підтримці розвитку дітей і, як результат, уникненні їх занадто малої чи занадто великої навантаженості.

Однак, деякі федеральні землі критикують цей дуже ранній розподіл дітей після 4-го класу та вказують на схильність до помилок такого раннього попереднього відбору [5]. З цієї причини в деяких федеральних землях, наприклад у Мекленбурзі-Передній Померанії, Бранденбурзі та Саксонії існує так званий «орієнтаційний ступінь» (Orientierungsstufe), який дає змогу разом навчати дітей до 6-го шкільного року. Тільки після цього відбувається звичний поділ до різних типів шкіл [1]. Крім того, початкова школа або орієнтаційний ступінь зобов'язані надати дітям рекомендації щодо подальшого відвідування певного типу школи, які потім служать орієнтиром для вибору середньої школи.

Відповідно до вищезгаданого поділу, залежно від федеральної землі, після 4-го або 6-го класу діти мають можливість продовжити навчання в гімназіях (Gymnasium), реальних (Realschule), регіональних (Regionalschule), основних (Hauptschule), загальних (Gesamtschule) або спеціальних школах (Förderschule).

Навчання в гімназії (5–12 класи) дає можливість дітям отримати атестат про повну загальну середню освіту (Abitur) і таким чином мати можливість здобуття вищої освіти (Hochschulreife) [6]. Особливим різновидом гімназій є профільні гімназії. Так, наприклад, музично-обдаровані діти можуть відвідувати музичні гімназії (Musikgymnasium), спортивно-обдаровані – спортивні гімназії (Sportgymnasium), математично-обдаровані – гімназії з технічним

ухилом (Mathematikgymnasium), зі здібностями до іноземних мов – мовні / білінгвальні гімназії (Sprachgymnasium) тощо.

Атестат про закінчення середньої школи (Mittlere Reife 5–10 класи) відкриває учням шлях до професійної освіти (Ausbildung). Також можна здобути професійну освіту з атестатом про закінчення основної школи (Berufsmaturität 5-9 класи), але цей тип атестату не є достатнім для здобуття будь-якої професії. Регіональні школи як колишні політехнічні середні школи в нових федеральних землях (Мекленбург-Передня Померанія, Бранденбург, Тюрінгія, Саксонія та Саксонія-Ангальт) є об'єднанням реальних і основних шкіл і, відповідно, дають змогу отримати атестат про закінчення середньої школи та здобути професійну освіту. Загальна школа являє собою школу змішаного типу, а саме зведення основної, реальної шкіл та гімназії.

Останнім типом школи є спеціальна школа або школа для дітей з особливими потребами, в якій навчаються діти з вадами навчання та іншими відхиленнями, і яка також дозволяє їм отримати відповідний шкільний атестат [1; 4; 6]. Загалом, цілком можливо перевестися з одного типу загальноосвітньої школи до іншого за умови дотримання необхідних вимог. На практиці, однак, це вимагає величезних зусиль і практикується не дуже часто.

Із зазначеного вище стає зрозуміло, що кожен тип школи в Німеччині має власну мету і націлений на учнів із певними здібностями. Ця мета також пояснює склад навчального плану: широкий і загальний. Основними предметами в загальноосвітніх школах Німеччини є німецька мова, математика та англійська мова як перша іноземна. Список інших обов'язкових предметів також великий: географія, біологія, фізика, хімія, спорт, музика, мистецтво, інформатика, трудове навчання, історія, релігія/філософія, суспільствознавство та друга іноземна мова (іспанська/російська /французька) [3; 7]. В залежності від типу школи, навчальний план може доповнюватися подальшими предметами, наприклад третя іноземна мова, латинська мова, грецька мова, а також поглибленими курсами мистецтва, музики, історії тощо.

Починаючи з 24 лютого 2022 р. – дати повномасштабного воєнного вторгнення російської федерації в Україну, загальноосвітні школи Німеччини розпочали необхідні приготування для прийняття та включення тимчасово переміщених школярів з України в освітній процес. В такій ситуації не існувало жодних сумнівів у доцільності цих приготувань, так як необхідна освітня інтеграція українських школярів в шкільну систему Німеччини була лише питанням часу.

Регіональна школа «Вестштадт-Кампус» в Шверіні була одною із перших шкіл в столиці федеральної землі Мекленбург-Передня Померанія – м. Шверін, яка розпочала прийом та навчання українських школярів в стінах німецької загальноосвітньої школи. Навчання розпочалося 29 березня 2022 р. У перший шкільний день до складу учнів регіональної школи «Вестштадт-Кампус» доєдналися 73 учня

з України у віці від 6 до 16 років. У процесі навчання до кінця навчального року (1 липня 2022) ці цифри виросли до 196 учнів.

Передусім, слід звернути увагу на обставини, які передували процесу навчання, а саме тимчасове розміщення школярів і їх сімей у таборах для переміщених осіб, а також труднощі при виборі певного типу школи та реєстрації учнів до німецької школи. Нестабільні умови проживання (переїзди тощо), а також великі відстані від школи до місць проживання спричинили первісні труднощі для організації навчального процесу (наприклад, час початку і кінець занять). Додатковою проблемою з точки зору організації навчального процесу були мовні бар'єри між працівниками школи та батьками/опікунами. Зрозуміло, що в таких умовах посередництво перекладачів було невід'ємною частиною нових шкільних буднів. У цьому контексті слід зауважити, що прибуття нових учнів тривало до кінця шкільного року, і таким чином, констеляція класів підлягала постійному варіюванню.

Навчання розпочалося в так званих «вітальних класах» („Willkommensklassen“ – WK), які спочатку були організовані за віковим критерієм та охоплювали в собі два шкільні класи: WK 1-2, WK 3-4, WK 5-6, WK 7-8 та WK 9-10 (регіональна школа навчає дітей тільки до 10 класу). Згодом цей розподіл був скорегований на групи у залежності від рівня успішності учнів.

Вже з перших днів занять було очевидно, що основна мета цих вітальних, підготовчих класів є вивчення німецької мови. Зрозуміло, що для вдалої інтеграції в систему загальноосвітніх шкіл Німеччини, володіння німецькою мовою є необхідним. Крім того, від рівня мовної компетентності залежить, в свою чергу, і загальна предметна успішність учнів. Таким чином, навчальна програма вітальних класів від березня до липня 2022 р. націлювалася, насамперед на вивчення німецької мови. Загальноосвітні школи Німеччини мають вже достатньо великий досвід у викладанні німецької мови як іноземної (DAZ) завдяки певному рівню мультимовності та мультикультурності в країні, а також завдяки досвіду із попередніх криз (наприклад, криза 2015 р.). А отже, спеціально підготовлені викладачі німецької мови як іноземної проводили мовні заняття для українських школярів. Навчальний процес був організований наступним чином:

- 1–4 класи – по 4 уроки на день,
- 5–6 класи – по 5 уроків на день,
- 7–10 класи – по 5/6 уроків на день.

Слід зазначити, що учні 1-го і 2-го класів окрім занять із німецької мови, отримували додаткові заняття ще й з української мови. На цих заняттях поглиблювалися, насамперед їх навички з письма і читання. Всі інші предмети загальноосвітнього шкільного циклу викладалися впродовж цих 4 місяців, нажал, більш-менш нерегулярно.

Матеріально-технічне забезпечення навчального процесу охоплювало закупівлю відповідних навчальних матеріалів (підручники, робочі зошити тощо) та їх дарування учням для навчання за кошти міста.

По завершенні навчального року всі учні отримали рекомендації щодо відвідування певного класу школи на основі рівня володіння німецькою мовою: учні, які вже були спроможні комунікувати на рівні A2-B1, були переведені у наступний клас, а учні з мовним рівнем A1 і нижче мали змогу повторити клас та отримати подальшу мовну підтримку.

До основних труднощів, із якими зустрілись українські школярі на початку навчання, насамперед належать мовні бар'єри: не всі учні були спроможними комунікувати англійською мовою, а також кожний учень мав свої власні мовні здібності і темп вивчення нової мови. Також слід звернути увагу на достатньо маленьку кількість вчителів німецької мови як іноземної, які одночасно володіли б і українською або російською мовами. В цьому контексті варто згадати і про власну навчальну мотивацію учнів, так як не всі учні були переконані у важливості/ необхідності вивчення німецької мови, а сподівалися на швидке повернення до Батьківщини. Із цього випливає і ще одна проблема, яка ускладнювала роботу вчителів і навчальний процес загалом – так звана «маятникова міграція» (“Pendel-Migration”) [2], коли учні спочатку покидали Німеччину і поверталися до України, а потім знову приїжджали до Німеччини і поновлювали навчання. Зрозуміло, що таке переривання навчання не могло забезпечити найвищі результати у вивченні мови.

Не менш важливим аспектом для організації процесу навчання і його змісту було й первісне небажання з боку української сторони, підтримати інтеграцію українських школярів у шкільну систему Німеччини, що в свою чергу, мало б забезпечити швидке повернення учнів до України. З цієї причини учні часто мали накладку занять в українській онлайн-школі та мовних занять у регіональній школі «Вестштадт-Кампус».

Наприкінці варто звернути увагу і на психологічний стан українських школярів. Багато з них прибували із особливо небезпечних регіонів України, і що зустрічалося дуже часто, їхні сім'ї були розділені один від одного війною. Учні, які бачили жахи війни, потребували особливої психологічної підтримки, і тому також мали свої власні темпи навчання.

Великий внесок в організацію навчального процесу українських школярів у регіональній школі «Вестштадт-Кампус» зробив Українсько-німецький культурний центр «Січ» (das Ukrainisch-Deutsche Kulturzentrum SIC e.V.) м. Шверін [8]. У довоєнний період цей центр в основному займався культурним та мистецьким посередництвом (організація концертів та інших культурних подій тощо).

З початком війни культурний центр концентрується на підтримку тимчасово переміщених осіб з України, надає їм мовну та соціальну допомогу, а також організує відправку гуманітарної допомоги до України. Завдяки тісній співпраці з культурним центром «Січ» і регіональною школою «Вестштадт-Кампус» вдалося подолати багато мовних і організаційних перешкод, і таким чином прискорити інтеграцію українських школярів у німецьку шкільну систему.

З нового навчального року 2022/2023 українські школярі вивчають всі предмети, окрім німецької мови (викладається їм ще як іноземна), на одному рівні з німецькими школярами. Також слід зауважити, що німецькі вчителі неодноразово підкреслювали високий ступінь освіченості українських школярів, особливо в математичних предметах. Окрім того, українські школярі беруть участь у всіх заходах дозвілля свого класу також на рівні з німецькими школярами, з якими вони можуть непримусово та дружно попрактикувати німецьку мову. Таким чином, на сьогоднішній день можна наважитися на твердження, що інтеграція українських школярів у шкільну систему Німеччини хоча і протікала не завжди злагоджено, однак, позитивні тенденції розвитку говорять самі за себе і стверджують на продовження цього шляху.

Висновки. Німецька шкільна система постає широко диференційованою та різноманітною, основною ідеєю якої є оптимальна підтримка учнів із різними можливостями. Залежно від їхніх здібностей учні розподіляються до середньої школи після початкової школи або орієнтаційного рівня: гімназія, реальна, регіональна, основна, загальна школа та школа для дітей з особливими потребами. Кожен тип школи має чітку освітню місію. Після успішного навчання в регіональній школі учні отримують атестат про закінчення середньої школи, який дає право продовжити навчання в професійній школі. Відповідно до цієї мети побудована і програма навчання регіональної школи.

Інтеграція українських школярів у шкільну систему Німеччини, які опинилися в Німеччині внаслідок повномасштабного воєнного російського вторгнення, є тривалим процесом, який не завжди протікав без певних труднощів з обох сторін. До основних труднощів інтеграції відносяться мовні бар'єри, «мятниківова міграція», неузгодженість планів української онлайн-школи і мовних занять регіональної школи «Вестштадт-Кампус» та загальний психологічний стан школярів.

На сьогоднішній день українські школярі відвідують всі заняття на рівні з німецькими школярами, за винятком німецької мови. Вони є добре інтегрованими у склад класів і беруть участь у всіх заходах дозвілля разом із своїми німецькими колегами. Дані позитивні тенденції розвитку доводять на практиці успішність і перспективність інтеграції українських школярів в освітню систему Німеччини.

Наприкінці, однак, постає питання збереження національної ідентичності і формування національної свідомості українських школярів. З кожним днем, проведеним за кордоном, поглиблюється покровока інтеграція та укорінення українських школярів у закордонне середовище. Для збереження української ідентичності в умовах закордоння необхідне свідоме та цілеспрямоване формування та виховання національно-свідомої особистості школярів. Очевидно, що це завдання полягає не в компетенції освітньої політики Німеччини, яка зі зрозумілих причин, в першу чергу піклується про злагоджену інтеграцію українських школярів в освітню систему Німеччини. Отже, питання збереження національної свідомості покладається, насамперед на батьків та опікунів школярів за можливої підтримки різноманітних закордонних культурних організацій та осередків.

Подальше дослідження даної теми охоплює в собі широкий та багатогранний спектр питань, які стосуються не тільки освіти тимчасово переміщених школярів з України, а й постають відправними точками для подальших роздумів та можливих переосмислень щодо освіти та виховання молодого покоління загалом.

Список використаної літератури

1. Сташевська І. Музична педагогіка Німеччини: історія, теорія, практика: монографія. Луганськ : ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2010. 559 с.
2. Botros M., Kaffanke, C. Warum viele Ukrainer Deutschland verlassen. ARD: „Tagesschau“, 07.06.2022. URL: <https://www.tagesschau.de/inland/gesellschaft/ukraine-gefluechtete-117.html> (letzter Zugriff: 13.04.2023).
3. KMK Bildungsstandards. Kulturministerkonferenz (Hrsg.), 2012. URL: <http://www.kmk.org/bildung-schule/qualitaetssicherung-in-schulen/bildungs-standards/dokumente.html> (letzter Zugriff: 13.04.2023).
4. Köller O. Bildungsgänge im Sekundarbereich I. Köller, Hasselhorn, Hesse, Maaz (Hrsg.) Das Bildungswesen in Deutschland. Bestand und Potenziale. Bad Heilbrunn : Julius Klinkhardt, 2019. S. 507–532.
5. Martschinke S. Bildungsdisparitäten und Bildungspotenziale in der Grundschule. Köller, Hasselhorn, Hesse, Maaz (Hrsg.) Das Bildungswesen in Deutschland. Bestand und Potenziale. Bad Heilbrunn: Julius Klinkhardt, 2019. S. 471–501.
6. Neumann M., Trautwein U. Sekundarbereich II und der Erwerb der Hochschulzugangsberechtigung. Köller, Hasselhorn, Hesse, Maaz (Hrsg.) Das Bildungswesen in Deutschland. Bestand und Potenziale. Bad Heilbrunn : Julius Klinkhardt, 2019. S. 533–564.
7. Rahmenpläne für die allgemeinbildenden Schulen. Ministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur Mecklenburg-Vorpommern, 2022. URL: https://www.bildungmv.de/export/sites/bildungserver/downloads/unterricht/rahmenplaene_allgemeinbildende_schulen (letzter Zugriff: 13.04.23).
8. Ukrainisch-Deutsches Kulturzentrum SIC e. V. URL: <https://sic-kulturzentrum.de/> (letzter Zugriff: 13.04.2023).

Hvozdetzka B. H., Kuznetsova M. S. Educational experience of temporary displaced school students from Ukraine in general education schools in Germany (on the example of the regional school “Weststadt-Campus” in Schwerin, Germany)

The education and upbringing of the young generation in the modern, globalized and multicultural world is becoming more and more relevant and faces new challenges and difficulties. The article is devoted to the issue of education of temporarily displaced schoolchildren from Ukraine in conditions abroad as a result of the full-scale military invasion of the Russian Federation into Ukraine on February 24, 2022. The article examines the learning experience of Ukrainian schoolchildren in comprehensive schools in Germany on the specific example of the regional school “Weststadt-Campus” in Schwerin, Germany. The article examines in detail the peculiarity of German secondary education, which includes a widely differentiated complex of different types of schools, which aim to ensure the optimal possible development of the abilities of schoolchildren with various opportunities and educational needs. The beginning of the educational process of Ukrainian schoolchildren in the walls of the German comprehensive regional school “Weststadt-Campus” in the city of Schwerin is described, which was one of the first schools in the capital of the federal state of Mecklenburg-Vorpommern to start accepting and studying Ukrainian schoolchildren. Among the main difficulties faced by Ukrainian schoolchildren at the beginning of their studies in German schools, the following should be highlighted: a high language barrier; an insufficient number of teachers of German as a foreign language, who would simultaneously speak Ukrainian or Russian, “pendulum migration” of students (the situation when students left Germany and returned to Ukraine, and then came back to Germany and resumed their studies), low educational motivation of students, inconsistency between the plans of the Ukrainian online school and the language classes of the regional school “Weststadt-Campus” and the general psychological state of schoolchildren. A very important issue as a result of integration into a foreign environment is the preservation of national identity and the formation of national consciousness of Ukrainian schoolchildren.

Key words: school education system of Germany, temporarily displaced schoolchildren from Ukraine, integration, German language.